

ГУМАНІТАРНА ОСВІТА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

HUMANITARIAN EDUCATION IN HIGHER SCHOOL

УДК 94(477)

Бежук О.М., к.і.н., доцент ©

Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького, Львів, Україна

МАТУРАНТКИ УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ ДЛЯ ДІВЧАТ У ПЕРЕМИШЛІ У ВІЗВОЛЬНОМУ РУСІ ОУН-УПА

Проаналізовані долі выпускниць Українського інституту для дівчат у Перемишлі, зокрема їх мирні та воєнні функції у формуваннях ОУН-УПА, перебування у радянських таборах, подальша громадська діяльність.

Ключові слова: Український Інститут для дівчат у Перемишлі, гімназистки, підпільний Український Червоний Хрест (УЧХ), Українська Повстанська Армія (УПА), зв'язкова, санітарка, підпілья, ГУЛАГ.

УДК 94(477)

Бежук А.Н., к.и.н., доцент

Львовский национальный университет ветеринарной медицины
и биотехнологий имени С.З. Гжицкого, Львов, Украина

МАТУРАНТКИ УКРАИНСКОГО ИНСТИТУТА ДЛЯ ДЕВОЧЕК В ПЕРЕМЫШЛЕ В ОСВОБОДИТЕЛЬНОМ ДВИЖЕНИИ ОУН-УПА

Проанализированы судьбы выпускниц Украинского института для девушек в Перемышле, в частности их мирные и военные функции в формирований ОУН-УПА, пребывания в советских лагерях, дальнейшая общественная деятельность.

Ключевые слова: Украинский Институт для девушек в Перемышле, гимназистки, подпольный Украинский Красный Крест (УКК), Украинская Повстанческая Армия (УПА), связная, санитарка, подполья, ГУЛАГ.

UDC 94 (477)

Bezhuk O., Ph. D in Historical Sciences

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskiy, Lviv, Ukraine

ALUMNAE OF THE PRZEMYSŁ UKRAINIAN GIRLS' INSTITUTE IN THE OUN-UPA LIBERATION MOVEMENT

Fates of the Przemysł Ukrainian Girls' Institute alumnae, particularly their peaceful and military activities in the OUN-UPA formations, imprisonment in Soviet camps, further social activities.

© Бежук О.М., 2014

Key words: *Przemysl Ukrainian Girls' Institute, gymnasium girls, underground Ukrainian Red Cross (URC), the UPA, liaison officer, nurse, underground, the GULAG.*

Повертаючись до питання феномену УПА, хотілось би наголосити про широке соціальне тло армії та масову участь у її лавах жіночтва. Щодо чисельності та вікового складу учасниць ОУН-УПА говорити складно, адже грунтовних досліджень присвячених цьому питанню мало і вони не класифікуються як завершені.

У представлений науковій розвідці проаналізовано різнопланову діяльність матуранток Українського Інституту для дівчат у Перемишлі в лавах УПА. Довготривала напружена збройна боротьба українського народу за державність, яка спричинилася до формування власної національної армії, висунула із народу когорту непересічних жіночих особистостей, чия праця, чин, а нерідко й смерть свідчили про високий рівень їх національної свідомості. Це було зумовлено традиційним сімейним вихованням та грунтовною освітою, яку галицькі українки мали змогу отримати в університетах Австро-Угорщини та Перемишльському Інституті. З перспективи часу можна стверджувати про роль останнього, як єдиної жіночої української освітньої установи великого регіону на Захід від Перемишля, що пріоритетними для своїх вихованок висувала глибокі знання, чіткі національно-культурні орієнтири, патріотизм та духовність.

Перемишльський заклад, заснований 1896 р. як середня школа, 1903 року зареєстрований як гімназія, згодом йому присвоєно статус Інституту. Тут навчалися, як правило, тільки дівчата зі західно-українських уніатських родин та представниці світської інтелігенції [1, с.108]. Загальна кількість студенток постійно збільшувалась (з 23 у 1896 р. до 250 в 1910 р.), що обумовлювалося, насамперед, високим рівнем навчання, професіоналізмом та культурою викладацького складу. Тут працювали свого часу такі відомі особистості як Григорій Цеглинський, Северин Зарицький, Свген Бачинський, історик Михайло Грушевський, літературознавець Володимир Коцюбинський, мисткині Олена та Ольга Кульчицькі. Їх вимогливість поєднувалася з доброзичливим ставленням до своїх вихованок, а процес навчання органічно переплітався з патріотичним вихованням.

Впродовж усього часу функціонування аж до 1939 року в Перемишльському Інституті усі дисципліни читалися лише рідною мовою. Обов'язковими також були німецька, польська та французька мови. Морально-етичне виховання учениці проходили на заняттях релігії, лекціях зі співу, малювання та музики. В курс всесвітньої історії була включена історія України. На зламі століть до програми навчання додали, – для тих, хто хотів складати іспит на атестат зрілості, – фізику, біологію, хімію, латину та грецьку мову [2, с.56].

Для повнішого оволодіння національними і духовними цінностями свого народу інститутки ставили драматичні вистави, організовували літературні читання, зустрічі з видатними діячами культури, як от 1939р. до гімназії

запросили Богдана Лепкого – професора Ягелонського університету. Частими також були стосунки з Уляною Кравченко, котра проживала у Перемишлі.

Поглибленню знань сприяли різноманітні гуртки, в яких учениці брали участь відповідно до своїх зацікавлень: краєзнавчий, «Шкільна поміч», шкільна кооператива, «Спартанка», «Пласт». Участь у такого роду гуртках давала дівчатам не лише хорошу фізичну підготовку, але й розвивала у них організаційні навики, зацікавлення соціальними проблемами, самостійність у вирішенні життєвих питань, прагнення дії. Особливо це стосується покоління учениць, які навчалися у Перемишлі напередодні ІІ світової війни. Як цілком слушно зазначає Ірина Шостаковська, в силу соціальних змін молоді дівчата того часу були більш національно й професійно заангажовані [3, с. 18]. Багато з них стали відомими громадськими, культурними діячками після війни, інші ж пройшли важкі випробування національно-визвольної боротьби в лавах УПА.

На світлинах випускниць Українського Інституту для дівчат у Перемишлі бачимо шляхетних усміхнених юнок в гімназійний та спортивних строях, тендітних і молодих, сповнених мрій і бажань, про яких через кілька років керівники ОУН-УПА скажуть: «Це була справжня армія жінок. Жіноцтво виступало, як ніколи в історії України – масово і беззастережно. І ворог ...не міг протистояти тій силі, якою наділяв сам Бог ту ніжну половину нації нашої [4, с. 433]».

Почесне місце серед матуранток Перемишльського закладу посідає зв'язкова головного Провідника УПА Ольга Ільків. Вона народилася 21.06.1920р. у подружжя Фаустина та Розалії зі Стрия. Початкову отримала у польській школі та Стрийській гімназії. У 14-річному віці дівчина потрапила до Варшави, де за 2 роки самотужки опанувала програму гімназійного класу. Місцеві українці подарували їй «Кобзар», співаник героїчних пісень і порадили їхати на навчання до Інституту для дівчат у Перемишлі. Тут Ольга знайомиться з Галею Змієнко – донькою українського генерала, котрого як члена ОУН розстріляли під Роттердамом вкінці 40-х. Навчання у Перемишльському Інституті впродовж 1936-1939 рр. вплинуло на становлення Ольги як свідомої громадянки: вона вступає у «Пласт», вивчає історію України, разом з педагогами та подругами влаштовує концерти, вечори пам'яті уссусів, героїв Берестечка, Базару, Крут [5, с. 8].

Здавши матуру у 1939 році, Ольга Ільків вирушила до Krakова, щоб закінчити 12 клас. У Львові 1940 року вступила до лав ОУН, пройшовши короткий ідеологічний вишкіл. З приходом німців молода дівчина влаштувалась на залізницю, щоб вирушити з завданням Проводу на Східну Україну, але з ряду причин змушені була залишитись у Львові. Тут О. Ільків очолює підпільну групу дівчат – учасниць Спілки Української Молоді (СУМу) та українського товариства «Сокіл-Батько». Осередки складалися зі п'яти 16-17-літніх дівчат львів'янок із національно-свідомих українських родин. У присутності членів новоствореної станиці та провідного члена ОУН, юнки складали присягу на вірність Україні. Вимагалось знати Божі заповіді і «Декалог українського націоналіста», історію України, розташування на львівських вулицях прохідних брам, навчальних закладів, головних державних

установ. За дорученням референта ОУН дівчата розповсюджували листівки, у людних місцях розвішували антикомуністичні плакати, агітаційні матеріали, збирали і передавали для повстанців медикаменти, білизну, речі першої необхідності. Дехто виконував окремі завдання провідних членів ОУН – Пришляка, Олійника, Дороша [6, с.6].

Думається, що за таких обставин відбулося знайомство О.Ільків з майбутнім чоловіком – Володимиром Воликом, провідником Стрийської, а згодом Самбірської округи ОУН-УПА («Буревій», «Данило»). Не перериваючи зв'язків із підпілям, 1946 року Ольга в селі Конюхів біля Стрия за пропозицією К.Зарицької («Монети») стає зв'язковою Р.Шухевича під псевдо «Роксолана». Перша зустріч з провідником відбулася на конспіративній квартирі «Короленко» у с. Княгиничі на Івано-Франківщині. Р. Шухевич відразу спровів на Ольгу сильне враження: «Він знов багато мов, грав на фортепіано, тонко розумів музику, поезію, літературу, багато читав» [4, с.432]. Як зв'язкова жінка виїжджала на зустріч до Рогатина, отримувала від підпільників із терену гроши, пакети, записи. В її обов'язки входило організовувати інші, глибоко засекречені конспіративні квартири, на зразок «Короленка», а для цього найважливішим був підбір кадрів . Рішучих і вірних патріотів у краю не бракувало, адже більшу частину з них становили ті, хто мав із членами ОУН-УПА родинні зв'язки: матері, сестри, дружини. Жінки, які на перший погляд не відрізнялись від пересічних громадянок, споруджували у своїх домівках криївки та бункери для зберігання харчів, зброї, одягу, друкарського обладнання, тимчасово переховували учасників руху, інформували підпілля про дії ворога, проводили пропагандистську діяльність, що істотно впливало на формування патріотичних настроїв населення, його національної свідомості [7, с.36].

Це відбувалося на фоні широкомасштабних облав, до яких вже навесні 1945 року було залучено 40 тисяч енкадебістів, а через рік у подібній акції вже брало участь 58,5 тисяч озброєних окупантів. Разом з чекістськими військовими операціями і масовим терором цивільного населення посилювався психологічний тиск, коли цілі родини бійців УПА влада арештовувала й вивозила до Сибіру, а майно конфісковувала [8, с.219]. Та попри всі небезпеки жінки не припиняли боротьби : «Ми..., грали свої ролі завзято. Під час їзди чи то поїздом, чи верхи на відкритій тягарівці нашою збросою була усмішка, впевненість у собі, пісня. Часом чудом рятувала витримка й холодна кров.... На селі треба було грاثи іншу роль, тому що були КДБ-кі інструкції, як пізнавати бандерівку: у неї спідниця коротша, інша зачіска, вона охайна. Отже, всі, хто ховався під час облави, робили найчорнішу роботу, одягалися відпихаючи, мазали сажею руки і навіть обличчя» [4, с. 431].

Після арешту К.Зарицької у вересні 1947 р., Ольга з доњкою-немовлям декілька раз спішно міняє місця перебування (с. Сільці Дрогобицького району, с. Грімне Комаринського району, с. Вістрів на Рогатинщині), де не припиняє роботу зв'язкової. Після трагічної смерті чоловіка 20 березня 1948 р. у селі Лукавиці Горішній на Стрийщині, жінка під прізвищем О.Звіробій пише збірку віршів «Зі щитом чи на щиті». Сюди ввійшли поезії: «Квіт папороті», «Сосюрі», «Гімн безсмертним», «Ми не раби» [5, с.9 ; 4, с.429].

Ольгу Ільків арештували у Львові два тижні поспіль загибелі Романа Шухевича. Їй, матері двох малолітніх дітей, комісія ОСО в Києві присудила 25 років тюремного ув'язнення [4, с.408-409]. Перебуваючи у Олександрівській та Володимирській тюрмах, вона, як і інші зв'язкові Р.Шухевича – К.Зарницька, Г. Дидик, Д. Гусяк не побажала йти на компроміс, не покаялася навіть після відвідування її у 1957 р. тюремної комісії, що скорочувала термін її знімання присуди ув'язненим. Побачення з дітьми відкладалось на довгі 14 років.

З табору в Іркутській області жінка повернулась 1964 року, віднайшла її забрала із дитбудинку Дзвінку й Володимира, зуміла їх перевиховати, дати освіту. Самій теж довелось сісти за шкільну парту й закінчiti фельдшерські курси, щоб згодом працювати санітаркою у Львівському медінституті.

Пройшовши усі труднощі тоталітаризму, Ольга Ільків залишилася активною громадською діячкою. Указом Президента України від 17 січня 2008р. Ольгу Фаустинівну – членкиню Львівського крайового братства ветеранів національно-визвольної боротьби, нагороджено орденом княгині Ольги III ступеня. Виступаючи перед молоддю незалежної України ця літня жінка наголошувала: «Не думайте, що наша молодість була нещаслива! Ні, ми були дуже щасливі. Між нами не було ні заздрості, ні зрадництва. Була лише любов» [9, с.7].

Серед молодих дівчат, котрі навчались разом з Ольгою Ільків в Перемишльському Інституті, ентузіасток й ідеалісток, готових до будь-яких жертв заради інтересів нації і держави була Гайдукевич Олександра (1923 р.н.). Уродженка м. Риботичі Перемишльського повіту, донька греко-католицького священика Александра та Неонілі (з Жарських). Пройшовши гімназійний курс в Перемишлі впродовж 1936-1941 рр., відбула дворічну практику в аптекі. У 1944 р. проходить перший семестр фармацевтичних курсів у Львові й вступає в ОУН. Невдовзі молоду дівчину провід направляє в с. Ляхави на Бірчанщину, де вона виконує функції санітара та аптекаря УЧХ [10, с.92].

Інші випускниці: Марія Боднаренко-Ріпецька, Стефанія Чайківська з Миколаєва, Михайла Єзежинська зі Львова, Людмила Гуменяк з Надвірної, перебуваючи в княжому городі Перемишлі, у березні 1944р. вступили в жіночу референтуру ОУН через провідницю Наталку Козакевич («Сіру»). Дівчата пройшли 3-місячні санітарний курси у Добромилі на Перемишині [11, с.285]. Тут професійні лікарі Р.Кушнір та А. Мовчан викладали для 22 юнок основи анатомії, фізіології, вели практичні заняття щодо надання першої допомоги, накладання бинтів, транспортування поранених. Згодом дівчата пройшли політично-виховний та партизанський вишкіл під керівництвом провідників УПА «Орлана» та «Зруба». Прізвище кожної було засекречено, замість імені – власне число. Після закінчення вишколу дівчата-санітарки кожна пішла у призначений її терен мережі Українського Червоного Хреста (УЧХ).

Відділ УЧХ було створено в червні 1941 р. у Львові за ініціативи українських лікарів, та після арешту його голови Леоніда Курчаби, єдиною ділянкою цієї організації стала УПА. УЧХ чи реферантura Служби здоров'я працювала на всіх щаблях підпільноЯ мережі, а саме в окрузі, надрайоні, районі, кущі. Підпільний УЧХ поділявся на 3 відділи: медичний, фармацевтичний та

відділ суспільної опіки. В організації та праці Українського Червоного Хреста основну роль відіграли жінки [12, с.53-55].

Найпершим завданням санітарок на терені було впорядкування медикаментів для вояків УПА, переданих українськими аптекарями-фармацевтами. Дівчата відвідували конспіративні пункти, робили інвентаризацію, складали списки, що передавалися проводу терену і тим самим комплектували лісові аптечки для вояків. Жінки залишали власних дітей, дістаючи накази організовувати невідкладну допомогу для сотень, що боролись проти більшовицької «червоної мітли», організовували санітарні курси, ризикували власним життям, переходячи кордони між своїми і чужими, терпіли усі негаразди окопної підпільної війни. Щодня їм доводилося долати десятки кілометрів, незважаючи на непогоду, болотисту місцевість та відсутність сухих чобіт: «Ох, як приємно було скинути з ніг взуття, в якому хлюпотіла вода, й намочити в теплій воді ноги, повні міхурів» [13, с.274].

До обов'язків жіночої реферантурі УЧХ входило також надання медичної допомоги пораненим воякам і хворим місцевого населення. Для цього санітарна служба УЧХ послуговувались лише криївками та підземними «шпитальками», які виявилися єдино можливим прибіжищем в екстремальних умовах конспірації. Місце, де була криївка не могло відрізнятися від довкілля. Через невеликий отвір до криївки могли заходити лише здорові вояки, а жінкам-санітаркам доводилося заносити ранених, доставляти харчі та медичне постачання. Як правило, послуговувалися лише світлом каганця чи свічки, бо не завжди могли придбати нафтovу чи карбітову лампи. При такому освітленні нелегко було виконувати хірургічні операції, накладати перев'язки, впорядковувати ліки. Найскладніше було у криївках, розрахованих на доволі велику кількість людей, котрі повинні були жити й працювати без виходу назовні впродовж чотирьох-п'яти місяців. Керівник пропаганди проводу Карпатського краю Михайло Дяченко («Гомін») згадував: «Почорнієш від самого страху. Пам'ятаєш, що земляна печера може стати тобі будь-якої міті могилою. Вйти звідси живим, якщо Ванька кине до середини кілька гранат, практично неможливо. Але не думай, що тільки від страху потемніло б в очах. Ні, тут куди не глянеш – скрізь темно» [14, с.5].

Такою була правда кожного дня вчораšніх гімназисток Перемишли: загроза загинути будь-якої хвилини була для всіх однакова. Лікар чи санітарка при відділі УПА брали участь у боях, як кожний інший вояк. Ускладнювали ситуацію часті нічні тривоги, коли потрібно було спішно саджати хворих на вози і переправляти їх у безпечні місця. Тим, що були на санітарних пунктах, загрожувала завше небезпека, що їх «шпиталик» чи криївка будуть викриті ворогом. У таких випадках можливість вирватися з оточення ставала мінімальною. Так загинула Гайдукевич Олександра разом з магістром фармації Ярославом Солганом («Нехристом») й пораненими у криївці «Холодного Яру». Подібна доля спіткала Сохацьку Надію (матура 1937-1939 рр.), Стахів Марію (матура 1932 р.), Мацюх Анну (матура 1929 р.) [10, с.136-145].

Марія Юрчак-Дужа (27. 09. 1922 р.) була схоплена непритомною та пораненою час однієї з чекістсько-військових операції 1945 року у Карпатах.

Уродженка с. Халупки Медицькі Перемишльського повіту, навчалась в Українському Інституті для дівчат у Перемишлі впродовж 1933-1938 н.р. Після його закінчення вчителювала у с. Гірному Сколівського р-ну. З 1943 року – учасниця підпілля, видає та розповсюджує літературу ОУН-УПА, в 1944 р. працює у референтурі УЧХ [10, с.145; 12, с. 337]. Після арешту пройшла ізолятор попереднього слідства у Брюховичах, камеру посиленого режиму в тюрмі на Лоньцького. Далі – пересильні пункти, холодні бараки концтаборів. Її, як і усіх галичанок, засудили до вищої міри покарання – 25 років позбавлення волі й відправили у режимний Мінлаг – спецтабір Мінеральний, що був частиною всесоюзного ГУЛАГУ [15, с.39]. Жінки проходили тут т. зв. «комісовку», де за станом здоров'я усіх ділили на 4 категорії. До перших трьох зараховували більш-менш здорових бранок і відправляли на 4-й жіночий ОЛП. Так Марія Юрчак-Дужа попала в Інту (Інталаг), де її, як і інших учасниць ОУН впродовж 10 років чекала важка каторжна праця на будівництві доріг, шахт, дамб та інших «комсомольських новобудов» в умовах суворої півночі. Денна їжа – 300 грамів хліба, каша «кирза», пісна юшка. Писати дозволялось двічі на рік лише до однієї особи. Марія Юрків – підпільниця з Тернопільщини – на запитання, як їй вдалося пережити жахливі умови заслання, зауважила: «Мороз і голод можна стерпіти. Страшно було лише те, що ти вже не людина. Ти номер Г-1375. Всі десять років... під загрозою смерті і з наглядачем за спиною» [16, с.17].

Перебуваючи в нестерпно важких умовах, українки влаштовували у таборах підпільні зібрання, проводили літературні читання, малювали і дарували святочні листівки, святкували українське Різдво та Великдень. Маючи значний медичний досвід, вони рятували здоров'я і життя своїм подругам по неволі, опікувались народженими у Мінлагу дітьми [6, с.88]. Відбувшись 10 років заслання, Марії Юрків як учасниці підпілля не дозволялось повернутись додому. Довший час вона проживала в Росії (Воркута), згодом на сході України (Запоріжжя). Померла у 1964 році.

Серед випускниць Перемишля, що пройшли заслання у радянських таборах були також: Вітик Любов, Вовк Інна, Вовк Марія, Гоянюк Зеновія, Дацків Дарія, Демчук Осипа, Колотнюк Марія, Крижанівська Ярослава, Дрималик Мирослава, Юрчак Марія [10, с.83-147].

По-іншому склалась доля Савчин Марії з с. Задвір'я Буського району. Дівчина під час навчання у Академічній гімназії Львова вступила до молодіжної підпільної організації Юнацтва ОУН. У 1942-1943 рр. вона зв'язкова Служби безпеки у краївому проводі ОУН Григорія Пришляка-Мікушки. Того ж 1943 року Марійка вступає на матуральний курс в Український Інститут для дівчат у Перемишлі. 1945 року складає іспит, отримує атестат зрілості та включається в підпілля ОУН секретаркою Служби безпеки обласного референта Миколи Дудка-Соловія під псевдо «Зірка», згодом – «Марічка». Під час війни виконувала завдання санітарки та розвідниці в сотні Черника, що діяла в лісах Турніці Перемиського повіту. Після просунення фронту на захід, стала шефом зв'язкової ланки у штабі командира Шостої воєнної округи Якова Чорнія-Кулі. Восени 1944 р. налагодила перерваний

фронтом зв'язок Перемищани з краївим проводом Львівщини. На початку 1945 р. Марічка була призначена провідницею підпільного УЧХ, а в травні цього ж року стає дружиною заступника Крайового провідника ОУН Закерзоння Василя Галаса – «Орлана». Разом з ним впродовж 1945-1951 рр. розділяє усі труднощі та трагоги підпілля: народження двох синів – Зенона та Петра, перехід до західної Польщі, затримання радянськими органами безпеки у Krakovі та Львові, втечу, важке поранення міною в Цуманському лісі на Поліссі. 1952 року Командування УПА-Північ наказом ч.2/253 нагородило Марію Савчин Бронзовим Хрестом Заслуги і медаллю «За працю в особливо важких умовах», а вже влітку 1953 р. подружжя Галасів схоплено окупантами та кинуто до слідчої тюрми у м. Києві.

Восени 1954 р. КДБ висилає Марію Савчин у Західну Німеччину для налагодження контактів із закордонним представництвом УГВР, обіцяючи звільнити чоловіка, синів та повернути родину зі заслання. Думається жінка не повірила обіцянкам окупантів і попередила закордонний провід щодо намагань КДБ проникнути в підпілля. Повернення в Україну для неї було неможливим, тому 1955 року Марія виїжджає до США. Проживаючи в м. Мілвокі, штат Вісконсен, жінка долучається до суспільно-громадської роботи української діаспори. Неодноразово обирається головою відділу Союзу Українок, брала участь у церковному житті парафії. Вона – організатор культурно-освітніх імпрез, присвячених визвольній боротьбі ОУН-УПА, автор статей в українській та американській пресі, членкиня Комітету святкування 1000-ліття прийняття християнства в Україні, ініціаторка допомоги українським політв'язням та жертвам Чорнобиля. З 1995 р. Марія Савчин у складі Видавничого комітету «Літопису УПА», 28 том якого містить спогади колишньої зв'язкової під назвою «Тисячі доріг» [18].

Мемуарні свідчення М.Савчин засвідчують, що збройна і насамперед психологічна війна проти повстанського руху передбачала глорифікацію Червоної армії у перемозі над фашизмом, прославлення більшовицької партії як організатора і натхненника цієї перемоги, а водночас паплюження ОУН-УПА як шпигунської організації на користь гітлерівської Німеччини. Але такі «аргументи» не мали психологічного впливу на свідомість освіченого місцевого менталітету. Тому у цій боротьбі, попри всю перевагу в силі і зброї противника, останнє слово завше залишилося за оточеними і виснаженими підпільниками і підпільницями УПА. Вони змушували противника гррати за власними правилами, адже відстоювали незалежність рідних земель.

Література

1. Богачевська-Хом'як М. Білим по білому: Жінки в громадському житті України 1884-1939 pp. / М. Богачевська-Хом'як. – К., 1995. – 423 с.
2. Матковський І. Руський інститут для дівчат у Перемишлі, його повстання, розвиток і теперішній устрій, на підставі актів, протоколів і власних споминів / І. Матковський. – Перемишль, 1898. – 79 с.
3. Шостаковська І. Руський (український) інститут для дівчат у Перемишлі – його роль в культурному житті Галичини / І. Шостаковська //

Український інститут для дівчат у Перемишлі 1895-1995. Ювілейна Книга Пам'яті до 100-річчя заснування. – Дрогобич: Відродження, 1995. – С. 5-20

4. Ільків О. Роман Шухевич у моєму житті. / О.Ільків // Літопис УПА. Генерал Роман Шухевич – «Тарас Чупринка» Головний Командир УПА. – Торонто - Львів, 2007. – Т. 45.–С.404-433

5. Мартин І. На поклик духу одвічної стихії. / І. Мартин // Аудиторія, 2008. –17-23 січня.– Ч. 01 (2601) – С.8-9.

6. Матешук-Грицина І. А ми не скорилися...: Спогади./ І. Матешук - Грицина.– Львів, 2007. – 96с.

7. Іщук О. Українські жінки в лавах ОУН та УПА в 1940-1950-ті роки. / О. Іщук // Українки в історії : нові сторінки.– Київ: Либідь, 2010. – С.35-40.

8. Гринів О. З протесту і прагнення нації. / О.Гринів // Держава як правда нації: касація вироку номадів.- Львів: Логос, 2004. –С.215-224.

9. Зустріч з геройнею – зустріч із високим духом. // Нація і держава. – 2010.– 13 липня. – С.7.

10. Учениці інституту // Український інститут для дівчат у Перемишлі 1895-1995. Ювілейна Книга Пам'яті до 100-річчя заснування. – Дрогобич: Відродження, 1995. – С.83-147.

11. Боднаренко-Ріпецька М. Картина з моїх буднів в УЧХ. (Спомин)./ М.Боднаренко-Ріпецька // Літопис УПА. Медична опіка в УПА. – Торонто-Львів, 1992. – Т. 23.–С.284-294.

12. Воробець Т. Український Червоний Хрест. / Д-р. Т.Воробець // Літопис УПА. Медична опіка в УПА. – Торонто- Львів, 1992. – Т. 23.–С.53-61.

13. Лебедович О. («Зоряна»). З медикаментами через кордон. (Спомин)./О.Лебедович // Літопис УПА. Медична опіка в УПА. – Торонто-Львів, 1992. – Т. 23. – С.273-276.

14. Патриляк І. Історія криївки / І.Патриляк // Український тиждень, 2011.– 7 березня.– С.4-5.

15. Матешук-Грицина І. А ми лишилися людьми...: Спогади. / І. Матешук -Грицина. – Львів, 2007. – 128 с.

16. Будівська Г. За шість аркушів – десять років / Г.Будівська // Український тиждень, 2011.– 14 липня.– С.16-17.

17. Савчин І. Віра, яка скріплює сили душі / І. Савчин // Доля народу, 2010.– 27 травня. –С. 4

18. Савчин М. («Марічка»). Тисяча доріг (Спогади). / М.Савчин // Літопис УПА. – Торонто- Львів, 1995. – Т. 28. – 598 с.

Рецензент – к.і.н., доцент Тищенко В.М.